

Kolning av torv i mila

Tidigt i somras sökte jag kontakt med en före detta arbetskollega, Östen Axelsson, i Tutaryd utanför Ljungby. Egentligen ville jag prata torv rent allmänt med honom, eftersom han tidigare berättat att han varit med om att avveckla torvmaskiner, räls och annan kvarlämnad materiel från en näralligande torvmosse. Detta hade ägt rum på 1960-talet. Jag ville veta om han hade fler anknytningar till någon mosse i närheten. Vi hade ju aldrig pratat om sådant under de drygt 20 år vi jobbat tillsammans, utan detta har blivit ett aktuellt samtalsämne på senare tid.

Östen bor i byn Gnustorp där han har haft sin verkstadsrörelse, men han har vuxit upp i Förarp några kilometer österut. Förarps mosse var en s.k. statsmosse och verksamheten där drevs av AB Svensk Torvförädling i Sösdala. Han berättade att han hade haft sin allra första anställning som traktorförare sommaren 1957 just vid Förarps mosse. Han var då 15 år gammal.

Torv i mila

Östen berättade också att den verksamhet som bedrevs 1957 vid Förarps mosse var fokuserad på att kola torv i traditionella resmilor. Verksamheten bedrevs i stor skala och kolning i flera milor skedde samtidigt. Torr torv hämtades från torkfältet eller torvladan i tippvagnar med lok. Östens uppgift var bland annat att med traktorn forsla torven till kolningsplatsen där milorna byggdes upp. Ansvariga kolare rekryterades från Dalarna, där de verkat som kolare av trä i resmilor. Arbetsleda-

Östen Axelsson berättar om de foton som visar arbetet vid torvmilorna sommaren 1957.

ren för detta ”projekt milkolning”, kom från AB Svensk Torvförädling i Sösdala och hette Börje Andersson. Mottagare av den färdigkolade torven var fyra järnbruk i Mellansverige, bl.a. Domnarvets Jernverk.

När Östen kom till oss på sensommaren hade han med sig ett antal fotografier med motiv från ”projekt torvkolning”. Fotona hade han i mitten av 1980-talet fått från arbetsledaren Börje Andersson. De visar olika miljöer, arbetsmoment och personer som deltagit i arbetet med mil-

kolningen 1957. Det är svårt att känna igen sig i miljöbilderna i dag. När riksväg 25 byggdes på 1960-talet försvann stora delar av platsen där milorna funnits. Även järnvägsmiljön mellan mossen och Vislanda-Bolmens järnväg förstördes vid detta vägbygge.

Att man skulle ha kolat torv i milor i Förarps mosse, eller vid någon annan svensk mosse över huvud taget, var obekant för mig. Detta var något nytt och spännande och måste förstås undersökas.

Arkivstudier

För att inhämta mer fakta om vad som hänt vid Förarps mosse år 1957 åkte vi till Arkivcentrum Syd i Lund i oktober 2020. Från ”Sösdalaarkivet” på Landsarkivet i Lund hade vi beställt in ett antal boxar med dokument, som vi satte oss att studera.

I en skrivelse ”Till KONUNGEN” av den 11 mars 1958, undertecknat: ”Underdånigst för styrelsen AKTIEBOLAGET SVENSK TORV FÖRÄDLING Bernt Lindskog / Olle Uddgren” står att läsa:

”Genom beslut den 13 april 1956 och den 26 april 1957 beviljade Kungl. Maj:t efter därom gjord framställning Aktiebolaget Svensk Torvförädling bidrag intill 240.000 kronor ur fonden för försöksverksamhet och forskning på bränsleområdet i syfte att möjliggöra leverans av maskintorv till planerad försöksverksamhet genom svenska järnverks försorg

Kolningsplatsen vid Förarps mosse 1957 med milbottnar, mila under uppbyggnad, tända milor, kolarkojan i mitten och en mängd torvvagnar.

Milans botten med tändkanal och början till skorsten i mitten.

Milan byggs upp av torra torvblock som transporteras fram med traktor och elevator.

Nu börjar milan bli klar. Den täcks med halm och kolstybb.

Dags att tända milan. Ivar Sjöström och Magni Karlsson sticker in en brinnande lunta i tändkanalen.

Torvmilan är tänd. Nu behöver den passas noga.

Att riva milan tog ungefär ett dygn och var ett hårt och sotigt arbete. Då fick traktorförare Östen lika mycket betalt som de vuxna arbetarna, för övrigt arbete hade han 70 % av full lön.

I rök, sot och hetta vaktas torvmilan av de vana kolarna Ivar Sjöström från Orsa och Magni Karlsson boende i Mora men född i Kalvsvik.

avseende framställning och användning av torvkoks. Försöken påbörjades under våren 1956 och slutfördes i december 1957. Torvbolagets kostnader för de hittills utförda försöken har uppgått till ca 252.000 kronor.

Framställningen av torvkoksen skedde i milor, och koksen har provats vid vissa svenska järnverk och ferrolegeringsverk. Av föreliggande resultat framgår, att torvkoksen är användbar i vissa metallurgiska processer förutsatt tillräckligt tät struktur. Erfarenheter och slutsatser av dessa prov redovisas i bilagda rapport av den 3 mars 1958 från Jernkontoret.

Genom dessa prov har man väl vunnit grundläggande kunskaper på området, men främst funnit en framkomlig väg mot en beredskapsmetod. Den industriella framställning, som kan få handelspolitisk effekt, kräver fortsatta försök på den in-slagna vägen. ...”

I den fortsatta texten i skrivelsen beskrivs vilka åtgärder som måste vidtagas vid anläggningen i Förarps mosse för att gå vidare i detta projekt och vilka kalkyle-rade kostnader detta kommer att föra med sig. Skrivelsen avslutas: ”... Under åbe-ropande av vad ovan anförts får styrelsen i underdånighet hemställa, att ur 1953 års fond för forsknings- och försöksverk-samhet på bränsleområdet ett anslag på 420.000 kronor måtte ställas till bolagets förfogande för genomförande av fortsat-ta försök med maskintorvtillverkning för framställning av torvkoks.”

I den nämnda rapporten från JERNKON-TORET framgår att:

”1. Det är tekniskt möjligt att ur maskin-torv framställa koks av sådan kvalitet att den kan användas för metallurgiska änd-amål i icke oväsentlig omfattning.

2. Maskintorven måste ha tätast möjliga struktur ...

Torvkolet lastades vid Förarps hållplats i överföringsvagnar som kunde växlas över från den smalspåriga järnvägen till normalspår.

3. Kolning kan ske i enkla milor av sam-ma typ som används vid träkolning. Lov-ande resultat har även erhållits med enk-la ugnar, s.k. milugnar. ...”

Epilog

Den välformulerade skrivelsen till Kung-en gav AB Svensk Torvförädling inga nya pengar och möjligheter att fortsätta på den föreslagna vägen om torvkolning, åt-minstone inte i Förarp. Där väntade nu bi-strare tider. I ett styrelseprotokoll från 24 juni 1958 står att läsa beträffande Förarps mosse: ”Med hänsyn till att någon verk-samhet av större omfattning icke skulle

förekomma på Förarps mosse under det närmaste året, föreslog verkställande direktören, att bolaget skulle säga upp sitt kraftkontrakt med Sydkraft per den 1 juli 1958 och ersätta det med ett mindre abonnemang. Styrelsen beslöt godkänna förslaget.”

Inte kunde väl den unge traktorföraren Östen på Förarps mosse sommaren 1957 ana att bara ett år senare skulle alla stora och spännande verksamheter där vara slut. Varför var det plötsligt så bråttom?

Text och foto: **Sven-Eve och Elisabet Johansson**

Ett kraftkontrakt med Sydkraft sades upp 1958, men ännu finns isolatorer kvar vid transforma-torbyggnaden.

Källor:

Intervju med Östen Axelsson, foton tillhöriga Östen Axelsson

Intervjuer med Åke, Lars, Bengt Göran, Vaine, Stig och Gunnel som arbetat på eller besökt Förarps mosse, se separat artikel

Landsarkivet i Lund, ”Sösdalaarkivet”

Eniro, historiska flygbilder, koordinater WGS84 56.856082, 14.095416

Koks är den fasta återstoden efter pyrolys av fossilt kol, exempelvis stenkol. Vid pyrolys avgår kolets flyktiga beståndsdelar, såsom kolväten, koloxid och vätgas som kan användas som bränslen. Koks kan också användas som bränsle och består av en hög halt aska och kol. Koks kan även användas som reduktionsmedel i järnframställning. Pyrolys eller torrdestillation är en process där ett ämne upphettas till en hög temperatur, vanligtvis omkring 500-1000°C, i en syrefri miljö, så att det sönderfaller utan att förbränning sker. /Wikipedia

